

Verrattuna pitkiin vuosisatoihin keskiajan ja nykyyhetken välissä, historian ratas ei ole sanottavasti ehtinyt pyörähtää 20 vuodessa. Silti olisi odottanut *Keskiajan kulttuurihistorian* kustantajan tai tekijän taholta konkreettisempia käytännön eleitä nykyhetken tavoittamiseksi — eleitä, jotka eivät aliarvioi lukijan kykyä kiinnostua kirjassa mainituista asioista (valikoiva lähdeluettelo Litzenin mainitsemista keskiajan teksteistä, jotka ovat suomeksi saatavilla? muita lähdeviitteitä?). Kirjan puolihuolimaton uudelleenjulkaisu on suomalaisittain ”kulttuurihistoriallinen teko” osoittaessaan ilmeisen puutteen ajanmukaisessa alan kirjallisuudessa ja oppimateriaalissa. Suomalaiset keskiajan-tutkijat ovat viime vuosina osoittaneet kasvavaa halukkuutta tieteidenväliseen keskusteluun mm. eri yliopistoissa järjestettyjen tutkijatapaamisten puitteissa. Toivottavasti sama henki alkaa tuottaa myös julkaisujen muodossa ahkerampaa osallistumista yleistajuisuuden ja tieteidenvälisyyden vaati-vaan lajiin.

Päivi Mehtonen

n & n

ITALIAN MATKAOPPAIDEN YKKÖNEN

Giorgio Vasari, *Taiteilijaelämäkertoja Giottosta Michelangeloon*. Suom. Pia Mänttari. Kustannusosakeyhtiö Taide, Helsinki 1994. 416 s.

Giorgio Vasarin (1511-74) *La vite de' più eccellenti pittori, scultori e architettori* on epäilemättä yksi länsimaisen sivistyksemme kuuluisimpia ja vaikutusvaltaisimpia teoksia. Teoksen ensimmäinen laitos ilmestyi vuonna 1550 ja myöhemmin Vasari laajensi teostaan sisällyttään siihen yhä useampia elämäkertoja itsensä mukaanlukien. Suomensuomen valikoima vuonna 1568 ilmestyneestä laitoksesta.

Taiteilijaelämäkertojen ensimmäinen versio sisälsi 135 taiteilijan ja arkkitehdin elämäkerrat ja lopullinen editio oli tätä useita kertoja suurempi. Vasari loi näin kokonaisvaltaisen katsauksen Italian taiteen historiaan 1200-luvun lopusta 1500-luvun puoliväliin, ja tällä katsauksella oli suunnattomia vaikutuksia käsityksemme Italian renessanssista ja taiteilijoista ylipäättään. Ensimmäistä kertaa myös kolme taidetta, maalausta, kuvanveis-

toa ja arkkitehtuuria, käsitellään yhdessä.

Renessanssi

Vasarin laaja aineisto kertoo omaa kieltään siitä, miten aikalaiset kokivat taiteen tärkeyden ja aseman 1500-luvun puolivälissä. Vasarin tekstissä nousee esille, että taiteilija pyrittiin nostamaan tiedemiehen ja runoilijan rinnalle ja joskus jopa rinnanmitan ylikin. Näin taide tuli esittämään merkittävää osaa uuden ajan maailmakuvaan avaajana ja vauhditti tieteen kehitystä. Renessanssin alun suuret taiteilijat olivat nimittäin usein myös matemaattisesti lahjakkaita ja tutkivat antaumuksella geometriaa ja lineaariperspektiiviä, joka tuli merkitsemään tärkeätä taitamiseen ja tietämiseen liittyvää periaatetta niin taiteessa kuin tieteessäkin. Taide asettui nyt omanarvontuntoisesti seitsemän vapaan taidon (*ars*) joukkoon, jotka keskiajalla muodostivat oppineisuuden kaanonin: grammatiikka, retoriikka, dialektiikka, aritmetiikka, geometria, astronomia ja musiikki.

Vasari jakaa renessanssin kolmeen kehityskauteen, joissa edettiin pikkuhiljaa kohti kukoistusta, joka manifestoituu Michelangelossa. Taiteella oli oma syntyamisensä, nuoruutensa, kukoistuksensa ja kuihtumisensa, kuten kaikella muullakin. Renessanssi merkitsikin Vasarille tätä taiteen kehittymistä kukoistukseensa, joka tapahtui antiikin uudelleen löytämisessä ja raskaasta goottilaisesta tyylistä luopumisessa. Renessanssitaiteilijoille oli näin yhteistä pyrkimys luonnon ja järjen liittämiseen yhteen, niin että antiikin kuvaustapa jopa ylittyy. Hän kirjoittaa seuraavasti: ”Monet utterat ja lahjakkaat miehet pyrkivät maineekkaan Giotton ja hänen seuraajiensa jäljissä osoittamaan maailmalle, millaiset kyvyt tähtien suopeus ja ruumiinnesteiden harmoninen suhde oli heille suonut. He halusivat jäljitellä luonnon suuruutta taiteen keinoin yltääkseen mahdollisimman lähelle sitä korkeinta ymmärrystä, jota monet kutsuvat älyksi” (s. 296).

Keskeistä oli siis luonnon imitoiminen ja väsymätön tutkiminen, joka koski erityisesti ihmisen anatomiaa. Imitaatio ei toki ollut ainoa 1500-luvun taidetta koskeva käsite, vaikka luonnon jäljitteleminen olikin korkea ihanne. Altti Kuusamo antaa suomennoksen johdannossa kattavan katsauksen ajan taidetermistöön.

Nero-myytti

Vasari oli osaltaan myös luomassa vahvaa myyttiä, joka näkyy myöhemmin erityisesti 1700- ja 1800-luvun nero-ihanteessa, joka erityisesti saksalaisessa romantiikassa oli keskeistä. Vasari tuo selvästi esille, että taiteilija on saanut taitonsa luonnon lahjana, jota hän utterasti kehittää. Tähän taiteilija tarvitsee yksinäisyyttä, jossa hänen lahjansa puhkeavat kukkaan ja niitä voi harjoittaa. Yksinäisyyteen liittyy edelleen melankolisuus, joka

korostui voimakkaasti Michelangelossa. Mutta yksinäisyys ja melankolisuus ei ollut myöskään mitään ilman sisäänpäin kääntymistä ja oikukasta luonnetta, jota Vasari kuvaa lakkaamatta erilaisilla anekdooteilla. Taiteilijan oikukkuudesta tulee Vasarilla näin melkein sääntö, ja taide tulee vuosisatojen kuluessa merkitsemään herkkyyttä, tunteikkuutta ja yksilöllisyyttä.

Oikukkuudesta tulee täysin hyväksyttävää ja jopa ihannoitavaa. Vasari kuvaa herkästi suuttuvia, maalaisille ja ”poroporeille” tiuskuvia herkkiä taiteilijoita, joiden edessä jopa paavit nöyrytyvät. Taiteilijalle on kaikki salittua. Kuuluisin esimerkki tästä on Filippo Lippi, jota Vasari kuvaa erityisen naisiin meneväksi. Filippin elämän kuuluisin tapaus lienee hänen ihastumisensa Santa Margheritan luostarin nunnaan, tämän rystäminen ja ilmeinen raiskaaminen. Tällaiset tapahtumat kuitataan Vasarin tekstissä taiteilijan elämään kuuluvina etuoikeuksina. Erityisesti Filippo Lippin elämänvaiheiden kuvaaminen onkin kuvausta taiteilijan uudesta vapaudesta ja ”neron” vitaalisesta elämästä. Nykyisistä taiteilijankuvista mm. Milos Formanin Mozartin elämää kuvaava elokuva *Amadeus* noudattaa samaa kaavaa.

Renessanssitaiteilijoiden ”nerous” ei kuitenkaan merkinnyt samaa ”orginaalisuutta” kuin nykyinen käsitys neroudesta. Renessanssitaiteilija ei nimittäin kaikesta huolimatta ole Vasarin tekstissä ”luova ja spontaani taiteilija”, vaan edelleen pikemminkin käsityöläinen, joka hankkii taitonsa myös utteruudella ja luontoa tarkkailemalla. Tästä huolimatta Vasari yltyy välillä melkoiseen hehkutteluun, jossa ”taiteilijainero” nähdään yli-inhimillisenä olentona, jonka suuruus näkyy jopa kuolemassa. Näin Vasari kuvaa Michelangelon hautajaisia: ”Arkku avattiin, ja vaikka niin herttuan edustaja kuin kaikki me paikallaolijat luulimme näkevämme ruumiin jo mädänneenä ja turmeltuneena, sillä Michelangelo oli ollut kuolleena 25 päivää ja arkussa 22 päivää, löysimmekin hänet koko ruumiiltaan vahingoittumattomana eikä pahaa hajua tuntunut, joten olisimme miltei voineet uskoa hänen lepäävän suloisessa ja rauhaisassa unessa” (s. 360).

Taiteilijaelämäkertoja lukemaan ryhtyvän on aluksi syytä lainata kirjaston taidehylly tyhjäksi tai ostaa lippu Italian koneeseen, sillä suurin osa kirjasta on Vasarin taidokasta ja vivahteikasta taideteosten kuvaamista. Teokset ovat tietenkin jo paljolti hävinneet ja ripoteltu ympäri maailmaa, mutta ainakin Pohjois-Italiaan tai Roomaan matkaavan kannattaa pakata Vasari matkalaukkuun. Painoa teoksella on tosin melkein kilo.

Reijo Kupiainen